Açız maçız ama varız kardeşlerim…

Filiz Gür

Derslikten içeri güneş giriyor, kızlar konuşkan ve katılımcı. Osmanlı ekonomisinde "narh" uygulamalarıyla ilgili konudan üç yüz küsur yılı bir saniyede alarak günümüze varıyoruz. "Gençler, asgari ücret diyorum, bu yıl ne kadar oldu?" Her yıl, asgari ücretle kaç tavuk döner alabiliyoruz hesabını yaparız. Bu yıl tavuk dönerin yerini evden kaplara koyup getirdikleri yemekler aldı. Kızlardan biri günah çıkarır gibi "Öğretmenim ben geçen yıla kadar asgari ücreti askerlerin aldığı ücret zannediyordum" diyor. Sınıfta hafif bir gülüşme oluyor: "Şaşırmadım diyorum, ben de uzun süre öyle zannetmiştim. 16 yaşından sonra işe girdiğim bir zincir lokantada işverenlerin işçilerine ödeyebilecekleri en düşük miktar olduğunu öğrendim." Hepsi de o en düşüğü veriyor zaten. Sonra, bildiğimizi zannedip yanlış bildiğimiz şeyler hakkında konuşurken asgari ücreti unutuyoruz.

İki ay sonra sanayi devriminin sonuçlarını tartıştığımız bir başka sınıfta öğrencilerimden biri liberalizm ve sosyalizmi karşılaştırdığı sunumu yaparken Bolşevik İhtilali'nin kapitalist ülkelerin asgari ücreti benimsemesinde itici güç olduğunu söylüyor. Hımmm işte bir merak tohumu zihnimde böylece çatlıyor. Peki bu "asgari ücret" dediğimiz uygulama nerede ve ne zaman başladı? Mesela bizim ülkemizde ilk defa bir işçiye ödenebilecek en düşük ücret, komisyon tarafından hangi tarihte belirlendi?

Yeni bir Ken Loach filmi senaryosu yazacak değilim. Yine de bu merak beni sizlere de tanıştırmak istediğim bir kadına götürdü. Adı Florence Kelley.

"Açız maçız ama varız kardeşlerim", Filiz **Gür**, iç/in bb, No: 103 Hors Série - Ayrık Sayı - Special issue [03.2024][RR]

DÜNYANIN KAZANDIĞI TERİM: TER FABRİKASI

Köleliğin normal kabul edildiği zamanlardan, emeğin kırbaç marifetiyle elde edilmesinin yasak kabul edildiği, kolektif bilincin artık "insanlık onuru" dediğimiz şeyden haberdar olup dillendirdiği 19.yüzyıla gelindiğinde tüm olumlu gelişmeler birdenbire olmadı. Önce kölelik ve köle pazarları yasaklandı. Onun yerine adına modern kölelik diyebileceğimiz başka bir model uygulamaya konuldu: düşük ücret, uzun çalışma saatleri ve insanlık dışı çalışma koşulları.

1850 yılında dünya yeni bir terim kazanmıştı: Ter Fabrikası. Bu ifade ilk defa Charles Kingsley'in Cheap Clothes and Nasty eserinde geçiyor. Sonra ağır ve kalabalık çalışma koşulları olan atölyeler için kullanılmaya başlanıyor. Bu atölyelerde çok küçük yaştaki çocuklar ve kadınlar, hastalık kapabilecekleri kimyasallara maruz kalarak uzun saatler karın tokluğuna çalışmak zorunda kalıyor. Avrupa'da çeşitli sosyalist örgütler, yeni kurulan ABD'deki mücadele birlikleri bu konularla uğraşadursun geçimlik olmayan ücret sorunuyla ilgili ilk başarılı girişim dünyanın öbür ucunda 1896 yılında Avustralya'nın Victoria eyaletinde gerçekleştiriliyor. 1851 yılında resmen Kraliçe Victoria'nın kolonisi olan bu bölge için hızlı bir gelişme diyebilir miyiz?

KELLEY'DEN KÖLELİĞE SAVAŞ

Şimdi size Florence Kelley'i takdim edebilirim. Kendisi "ücret köleliği" teriminin isim annesi. Hayatı boyunca sekiz saatlik çalışma koşulları, asgari ücret, çocuk ve kadın işçiler konularında çalışmış ve bu konularda atılan adımların öncüsü olmuş. Philedelphia'da kölelik karşıtı yargıç bir babanın kızı olarak dünyaya gelince 10 yaşında okuduğu kitap bir ekonomi kitabı olmuş. Tüm ailesinin kölelik karşıtı olması muhtemelen adalet anlayışının gelişmesinde büyük rol oynuyor. Halası Sarah, bu konuda o denli hassasmış ki köle emeğiyle bağlantısı nedeniyle şeker ve pamuk kullanımını reddediyormuş. Florence'ın hikâyesiyle ortaklaştığım, bence çok kadının ortaklaştığı kısmı eşinden ayrılma nedeni. Eşi Avrupalı sosyalistlerden. Bu yaşıma kadar öğrendiğim şeylerden biri insanların önemli bir kısmının teoride inandıkları şeyleri pratikte hayata geçiremiyor olmaları. Florence'ın eşinin de eminim müthiş idealleri ama bunun yanı sıra devasa borçları var ve geçimlerine destek olmuyor. Bu nedenle ayrılmak isteyen Florence boşanamıyor ve üç çocuğuyla kaçmak zorunda kalıyor. Sonrasında kariyeri boyunca reform yasalarını yapmak ve yaptırmakla uğraşıyor. Yapıp başardıklarının listesini okuyunca ağzım açık kaldı. Adını aratıp okuyun derim, öyle bir ilham kaynağı. 1909-1910 yıllarında asgari ücretle ilgili ilk tespit çalışmasını yaptırmalarına rağmen sonradan senato bu yasayı iptal ediyor. ABD'de ancak 1933 yılında asgari ücret uygulamasına geçiliyor.

Ülkemize gelince, aslında yeni cumhuriyetin erken dönemlerinde 1936 yılındaki İş Kanunu ile yasal düzenlenmesi yapılmasına rağmen ancak 1951 yılında uygulamaya konmuş. Okuduğum bir çalışmadaki tablolara bakınca ilk yıllarda genel bir ücret uygulamasının yapılmadığını, ülkenin değişik bölgelere ayrılıp her biri için ayrı ücret tespit edildiğini fark ettim. Mesela 1.bölge ile 4.bölge arasında o dönemin parasıyla 100 lira fark var. İlk asgari ücret 525 lira.

VAR MIYIZ? YOK MUYUZ?

Şimdi bizim adına "çalışan yoksulluğu" dediğimiz garabeti yaşıyor olmamız da enflasyonun yanı sıra bu ücretin tespit edilme şeklinden. Türkiye, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini 1948 yılında, Avrupa Sosyal Şartı'nı da 1989 yılında onaylamış. Ne var ki Avrupa Sosyal Şartı'nın asgari ücreti düzenleyen 4. Maddesinin 1. Fıkrasını onaylamamış. Bunun nedeni, ilgili düzenlemede, asgari ücretin tespitinde "aile ihtiyaçları kriterinin" esas alınmasını öngörmesi, ülkemizde ise asgari ücret tespitinde "işçi ihtiyaçları kriterinin" esas alınıyor olmasıdır.

Yani eğer ekonomik kriz ve enflasyonun düşük olduğu ideal durumlarda (yok ki) yalnızca işçinin belli standartlarda yaşamasına uygun bir ücret. Ailesini yok sayan bir düzenleme.

Zaten biz ne kadar varız, "Yok muyuz? Neyiz?" diyerek varlık felsefesine girip yazıdan çıkayım. Geçen ay bana içeriği kalp titreten birkaç mail yollamışsınız, insana "Varım be!" dedirten. Açız maçız ama varız kardeşlerim…

02.03.2024 / ekmek ve gül

(https://ekmekvegul.net/dergi/aciz-maciz-ama-variz-kardeslerim)

bachibouzouck.com